

KONU 1: HARİTALAR NE DİYOR?

Harita: Yeryüzünün tamamının ya da bir bölümünün, kuşbakışı görünüşünün, belli bir ölçeğe göre küçültülerek kâğıt üzerine aktarılmasına harita denir.

DİKKAT: Bir çizimin harita olabilmesi için; Kuşbakışı çizilmiş olması, ölçek kullanılması ve düzlem üzerine aktarılması gerekir.

Ölçek: Haritalarda kullanılan küçültme oranına ölçek denir. Ölçekler, gösterme biçimlerine göre kesir ölçek ve çizgi ölçek olarak ikiye ayrılır.

Kroki: Ölçek kullanılmayan kabataslak çizimlere kroki denir.

Haritaların nasıl çizildiği kadar ne amaçla çizildiği de önemlidir. Çünkü haritaların da bir dili vardır ve haritalara bakarak çeşitli konular hakkında bilgi ediniriz.

Örneğin;

1. Yer şekillerinin gösterildiği haritalara fiziki haritalar,
2. İl ya da ülke sınırlarının gösterildiği haritalara siyasi haritalar,
3. Ekonomik etkinliklerin gösterildiği haritalara da genel olarak beşerî ve ekonomik haritalar denir.

YER ŞEKİLLERİNİ TANIYALIM

Dağ: Çevresine göre yüksekte kalan yer şeklidir. Fiziki haritalarda dağlar kahverengi ile gösterilir.

Plato: Akarsular tarafından derince yarılmış ve çevresine göre yüksekte kalmış geniş düzlüklerdir. Fiziki haritalarda platolar turuncu renkle gösterilir.

Ova: Çevresine göre alçakta kalmış düzlüklerdir. Kıyı ovalar alçak olduğu için yeşil renkle, iç kesimlerdeki ovalar biraz da yüksek olduğu için sarı renkle gösterilirler.

Vadi: Bir akarsuyun, yatağını yüzeye doğru aşındırarak oluşturduğu V biçimindeki yeryüzü şeklidir. İç Anadolu Bölgesindeki Ihlara Vadisi gibi.

Akarsu: Yağmur, eriyen kar suları ya da kaynak suyuyla beslenen; belirli bir yatak boyunca sürekli veya zaman zaman akan sudur.

Göl: Karalar içindeki çukurluklarda biriken durgun su kütleleridir.

Tepe: Yüksekliği 500 metreyi geçmeyen yükseltilerdir.

Körfez: Denizin karaya doğru giren büyük ve geniş girintilerine denir.

Koy: Denizin karaya doğru giren küçük ve dar girintilerine denir.

Ada: Dört tarafı suyla çevrili olan kara parçasıdır.

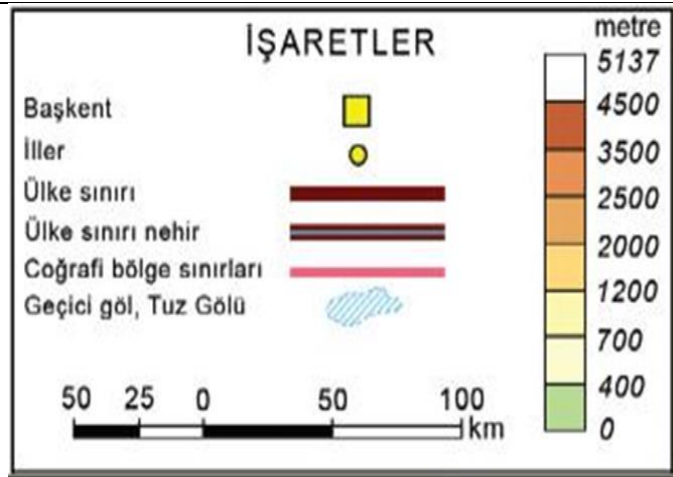

Yarımada: Üç tarafı surlarla çevrili olan kara parçasıdır.

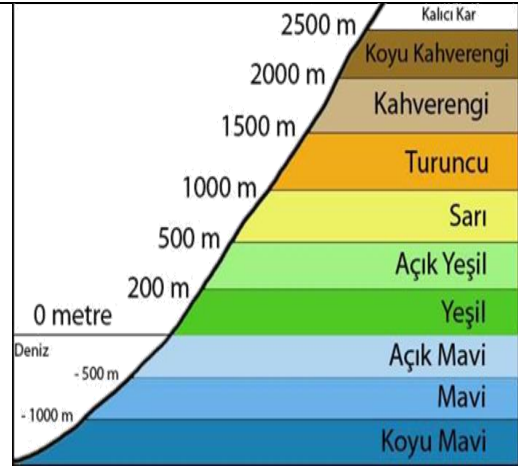

Delta: Bir ırmağın denize yaklaştığı yerde çatallanarak oluşturduğu üçgen biçimindeki birikintilerdir.

NOT: Fiziki haritalarda renkler yükselteleri ifade eder. Fiziki bir haritada kullanılan her rengin bir anlamı vardır. Fiziki haritalarda kullanılan renklerin hangi yükselteleri ve derinlikleri ifade ettiği, haritanın bir kenarında harita işaretleri lejant bölümünde gösterilir.

Lejant: Haritada kullanılan işaretlerin ve anlamlarının gösterildiği tabloya lejant denir.

Yükselti basamaklarına göre fiziki haritalardaki renkler

UYARI: Ülkemizin fiziki haritasına baktığımızda:

- Ortalama yükseltinin oldukça fazla olduğunu,
- Ülkemizin yükseltisinin batıdan doğuya doğru arttığını,
- Özellikle iç bölgelerde düzlüklerin geniş yer kapladığını ve iç bölgelerdeki ovaların yükseltilerinin de fazla olduğunu,
- Ülkemizin sıradağları doğu-batı yönünde uzandığından, dağların Akdeniz ve Karadeniz'de denize paralel olarak uzandığını, Ege'de denize dik olarak uzandığını görürüz.

KONU 2: İKLİMİN YAŞAMIMIZA ETKİSİ

TANIMLAR

İklim: Bir yerde görülen hava olaylarının (sıcaklık ve yağış) uzun yıllar boyunca gösterdiği ortalama durumdur.

Klimatoloji: Yeryüzünde görülen iklim tiplerini, iklimlerin özelliklerini ve insan yaşamına etkilerini inceleyen bilim dalına klimatoloji (iklim bilimi) adı verilir.

Hava Durumu: Bir yerde görülen hava olaylarında kısa süreli meydana gelen değişikliklerdir.

DİKKAT: Yurdumuzda çeşitli iklimler görülmektedir. Bunda;

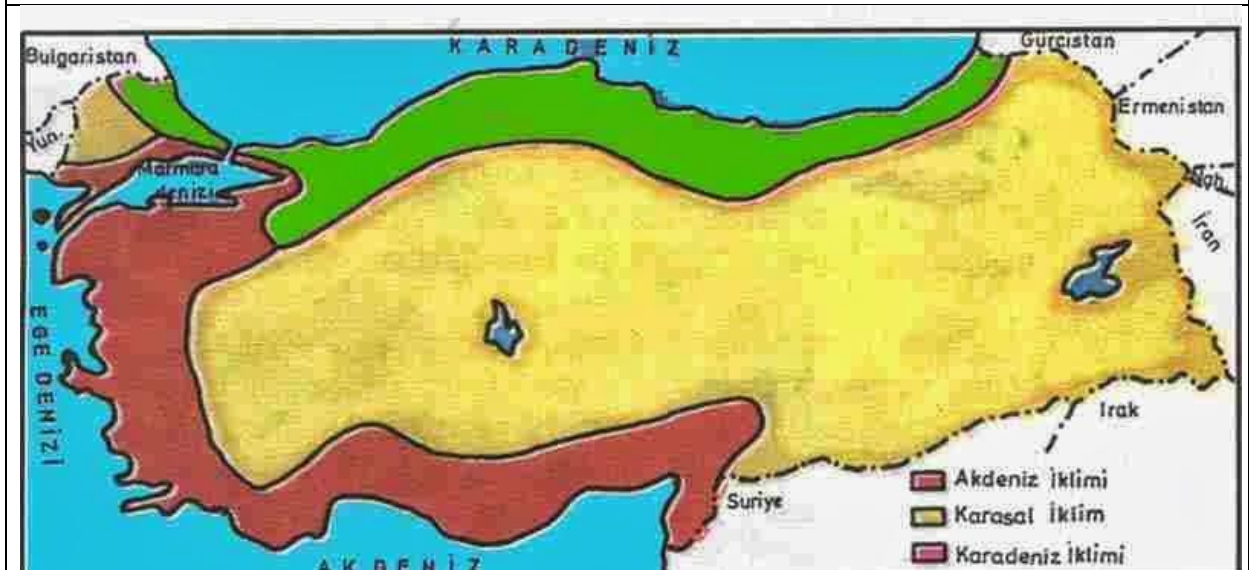
- * Ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olması,
- * Ülkemizin ılıman iklim kuşağında olması,
- * Yükseltisinin batıdan doğuya artması
- * Yeryüzü şekillerinin farklı olması gibi faktörler etkili olmuştur.

İKLİMİN ETKİLERİ

1.	İklim, insan hayatını etkiler. Giyinme biçimini, ısınma şeklini, konutlarda kullanılan malzemeyi, yemek kültürünü vb. etkiler.
2.	İklim, bitki örtüsünü etkiler. Yağışların ve nemliliğin fazla olduğu kıyı bölgelerde ormanlar, yaz kuraklığının etkili olduğu iç bölgelerde bozkırlar, yükseltinin arttığı dağların üst kısımlarında ise çayırar görülür.
3.	İklim, ekonomik faaliyetleri etkiler. Tarıma elverişli ovalarda tarım, kıyılarda balıkçılık, dağlık alanlarda hayvancılık yapılır. Yaz mevsiminin uzun geçtiği yerlerde yaz turizmi, karın çok yağdığı yerlerde kış turizmi gelişmiştir.

- i

ÜLKEMİZDE GÖRÜLEN İKLİMLER

KARASAL İKLİM	KARADENİZ İKLİMİ	AKDENİZ İKLİMİ
<p>* Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve kar yağışlı geçer.</p> <p>*Yağışlar en çok ilkbaharda, en az ise yaz aylarında görülür.</p> <p>*Bitki örtüsü, bozkırdır.</p> <p>*Karasal iklim Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu bölgeleri ile Marmara'nın iç kesimlerinde etkili olmaktadır</p> <p>*Karasal iklimin görüldüğü yerlerde buğday, arpa, çavdar, mercimek, nohut, şekerpancarı, elma, üzüm, haşhaş gibi tarım ürünleri yetiştirilir.</p> <p>* Bu iklim tipinin görüldüğü yerlerde kırsal kesimde yaygın olarak kerpiç evler yaygındır.</p>	<p>*Yazları serin, kışları ılık, her mevsim yağışlı geçer.</p> <p>*Her mevsim yağışlı olmakla birlikte, yağışlar en çok sonbaharda en az ilkbaharda görülür.</p> <p>*Yağışlar fazla olduğu için bitki örtüsü ormandır.</p> <p>* Karadeniz kıyıları ve Marmara'nın kuzey kesimlerinde görülür.</p> <p>* Her mevsim bol yağış ve ılıman bir iklim isteyen çay, fındık, mısır ve kivi gibi tarım ürünleri yetiştirilir.</p> <p>* Kırsal kesimlerde yaygın olarak ahşap evler görülür.</p>	<p>*Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır.</p> <p>*En fazla yağışı kışın, en az yağışı yazın alır.</p> <p>*Bitki örtüsü makidir.</p> <p>*Akdeniz ve Ege kıyılarıyla, Marmara Bölgesi'nin güney kısmında ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batısında görülür.</p> <p>*Yetiştirilen tarım ürünleri; turuncgiller (limon, portakal, greyfurt), muz, zeytin, susam, pamuk, üzüm, incir, tütün vb.</p> <p>*Don olaylarına ve kar yağışlarına çok az rastlanır. Güneşlenme süresi fazladır.</p> <p>*Seracılık yaygın olarak yapılır. Nedeni; güneşli gün sayısının fazla olması ve kışların ılık geçmesidir.</p> <p>* Bu iklim tipinin görüldüğü yerlerde kırsal kesimde yaygın olarak taş evler görülür.</p>

UYARI:

- * Marmara bölgesinde hem Akdeniz, hem Karadeniz, hem de karasal iklim görüldüğü için, bu iklim tipine geçiş iklimi veya Marmara iklimi de denir.
- * Üç iklim türünün görüldüğü geçiş ikliminin en belirgin özelliği iklim çeşitliliğinin hem bitki örtüsünde hem de tarım ürünlerinde çeşitliliğe sebep olmasıdır.

KONU 3: NÜFUS VE YERLEŞME

Bir yerin, yerleşim yeri olarak seçilmesi fiziki ve beşerî faktörlere bağlıdır. Çünkü insanlar yerleşim yeri olarak, ihtiyaçlarını kolayca karşılayabilecekleri alanları seçerler. Toprağın verimli, iklimin elverişli olduğu, sanayi ve ticaretin geliştiği alanlar yoğun nüfuslanmışken; yükseltinin fazla, iklim şartlarının elverişsiz ve ekonomik faaliyetlerin gelişmediği alanlar az nüfuslanmıştır.

YERLEŞME VE YERLEŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

- İnsanların, farklı özellikteki evlerde toplu ya da dağınık olarak yaşamalarına yerleşme denir.
- İnsanlar, genellikle su kaynaklarının bol, toprağın verimli, iklim koşullarının elverişli, ev yapımına uygun malzemelerin olduğu yerlere yerleşmişlerdir.
- Ülkemizde, farklı iklim özelliklerine bağlı olarak farklı konut(ev) tipleri görülür.

Konut(ev) Tipi	Görüldüğü Yerler
Toprak Evler	İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu
Taş Evler	Akdeniz
Ahşap Evler	Karadeniz

YERLEŞME TÜRLERİ	
Kırsal Yerleşmelerin Özellikleri	Kentsel Yerleşmelerin Özellikleri
<ul style="list-style-type: none">• Nüfusu on binin altında olan köy, kasaba ve ilçe gibi yerleşmelerdir.• Ekonomi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır.• Evler genellikle çok katlı değildir.	<ul style="list-style-type: none">• Nüfusu on binin üzerinde olan ilçe ve illerdir.• Ekonomik faaliyetler çeşitlidir (sanayi, ticaret, turizm)• Evler genellikle betonarme ve çok katlıdır.

BÖLGELERİN GENEL ÖZELLİKLERİ	
Karadeniz Bölgesi	Marmara Bölgesi
<ul style="list-style-type: none">• Dağlar denize paralel uzanır.• Her mevsim yağışlı ılıman bir iklimi vardır.• Ülkemizin en fazla yağış alan bölgesidir.• Yağışların bol olması nedeniyle ormanların en fazla olduğu bölgedir.• Yağışlar ve toprak yapısından dolayı en fazla heyelan olan bölgedir.• Kırsal nüfusun en fazla olduğu bölgemizdir.• Yağışın bol olmasından dolayı Bölge çay, fındık üretiminde Türkiye’de 1. sıradadır.• Ülkemizde balıkçılığın en yaygın olduğu bölgedir.	<ul style="list-style-type: none">• Ortalama yükseltisi en az olan bölgemizdir. Nüfus yoğunluğu en fazla olan bölgedir.• Ayçiçeği, şeftali, kestane ve pirinç üretiminde ilk sıradadır.• Sanayinin en çok geliştiği ve sanayide çalışan nüfusun en çok olduğu bölgedir. Bu nedenle en çok göç alan bölgedir.• Ticaretin en çok geliştiği bölgedir.• Enerji üretiminin en az, buna karşın tüketiminin en fazla olduğu bölgedir.• Kümes hayvancılığı ve ipek böcekçiliğinde ilk sırada yer alır.• En fazla turist çeken ve turizm gelirleri en fazla olan bölgemizdir.

Ege Bölgesi	Akdeniz Bölgesi
<ul style="list-style-type: none"> Ege Bölgesi'nde dağlar denize dik uzanır. Bu nedenle kıyılar çok girintili ve çıkıntılıdır. Zeytin, üzüm, haşhaş, tütün, incir üretiminde birinci sıradadır. (ZÜHTİ) Seracılıkta Akdeniz'den sonra ikinci sıradadır. Çinicilik ve halıcılık gelişmiştir. Bölge, yer altı kaynakları yönünden zengindir. Marmara'dan sonra, sanayinin en çok geliştiği bölgedir. 	<ul style="list-style-type: none"> Toroslar ülkemizin en uzun sıradağlarıdır. Seracılığın en çok yapıldığı bölgedir. Kıl keçisinin en çok beslendiği bölgedir. Muz üretiminin yapıldığı tek bölgedir. Kış mevsiminin en ılık geçtiği bölgedir. Doğal bitki örtüsü makidir. Bölgede yaz turizmi gelişmiştir. Bölge yerfıstığı, muz, gül, mısır, soya fasulyesi, turuncgiller ve sebze üretiminde birinci sıradadır.
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	Doğu Anadolu Bölgesi
<ul style="list-style-type: none"> Orman oranı en az olan bölgemizdir. Pamuk, antepfıstığı, mercimek ve karpuz üretiminde ilk sırada yer alır. Ülkemizde çıkarılan petrolün tamamına yakını bu bölgeden sağlanır. GAP sayesinde bölgenin büyük bir kısmı sulama imkânına kavuşmuş, suya ihtiyacı olan ürünler (pirinç, mısır, pamuk) yetiştirilmeye başlanmıştır 	<ul style="list-style-type: none"> Doğu Anadolu Bölgesi, en yüksek bölgemizdir. Alan (yüzölçümü) bakımından en büyük bölgemizdir. Hayvancılığın en yaygın olduğu bölgedir. Sanayinin en az geliştiği bölgedir. Kayısı üretiminin en fazla yapıldığı bölgedir. (Malatya) İklimi karasal, bitki örtüsü bozkırdır.
İç Anadolu Bölgesi	
<ul style="list-style-type: none"> En az yağış alan bölgemizdir. Tarım alanlarının en geniş olduğu bölgedir. Yaygın olarak tahıl tarımı yapılır. Buğday, arpa, şekerpancarı, patates, yeşil mercimek, nohut ve elmanın en fazla yetiştirildiği bölgedir. Patates, buğday, arpa, nohut üretiminde Türkiye'de birinci sıradadır. Koyun yetiştiriciliğinin en fazla yapıldığı bölgedir. İklimi karasal, bitki örtüsü bozkırdır. 	

NÜFUS DAĞILIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	
DOĞAL FAKTÖRLER	BEŞERİ FAKTÖRLER
<ul style="list-style-type: none"> İklim Yer şekilleri Toprak özellikleri Su kaynakları Bitki örtüsü 	<ul style="list-style-type: none"> Sanayi Tarım Turizm Ulaşım Ticaret Madencilik Hizmet sektörü

TÜRKİYE’DEKİ YOĞUN NÜFUSLU YERLER	TÜRKİYE’DEKİ SEYREK NÜFUSLU YERLER
<ul style="list-style-type: none"> Doğu Karadeniz kıyıları Marmara Denizi kıyıları Ege Bölgesi'nin kıyıları ile iç kesimlerdeki ovalar Antalya körfezi Çukurova çevresi 	<ul style="list-style-type: none"> Yıldız Dağları Bölümü (Kırklareli yöresi) Karadeniz Bölgesi'nin dağlık alanları Menteşe Yöresi (Muğla'nın kuzeydoğusu) Taşeli Platosu (Mersin-Antalya arası) Teke Yarımadası (Antalya'nın batısı) Tuz Gölü çevresi

DOĞA VE İNSAN

Bu ihtiyaçları bazen doğadan aldıkları şekliyle bazen de değiştirerek kullanırlar.

Örneğin;

- Barınmak için evler, ulaşımı sağlamak için yollar ve köprüler yaparlar.
- Toprağı işleyerek ürün yetiştirirler.
- Rüzgârı, suyu, madenleri kullanarak enerji elde ederler.
- Akarsulardan ve göllerden yararlanarak balıkçılık yaparlar.
- Madenleri işleyerek sanayi de kullanırlar.

Ancak bunları yaparken zaman zaman doğaya zarar verirler. Bu da hava, çevre ve su kirliliğine, toprağın verimsizleşmesine, erozyona ve doğal dengenin bozulmasına neden olur.

KONU 4: NEDEN OLDU?

Doğal afetler: Can ve mal kaybına neden olan deprem, sel, heyelan, erozyon gibi doğal olaylardır.

Bu olaylar çok kısa sürelerde gerçekleşebilen ve başladıktan sonra insanlar tarafından engellenemeyen olaylardır. Ancak önceden alınacak önlemlerle can kayıpları ve oluşabilecek zararlar azaltılabilir.

DEPREM	HEYELAN
Yer kabuğunda meydana gelen ani kırılmalar nedeniyle meydana gelen yer sarsıntılarıdır. Deprem ülkemizde en fazla can ve mal kaybına neden olan doğal afettir. Ülkemizin hemen hemen her yerinde deprem afeti meydana gelir.	Yağışın fazla olduğu yerlerde, dik yamaçlardan aşağıya doğru toprak tabakasının kaymasıdır. Eğimli yamaçlarda görülür. Karadeniz kıyılarında sıkça heyelan meydana gelmektedir. Bunun nedeni burada eğimin ve yağışın fazla olması ile beraber toprağın killi yapıya sahip olmasıdır.
SEL	ÇİĞ
Aşırı yağışlar ve eriyen kar sularının neden olduğu su baskınlarıdır. Yurdumuzun her yerinde görülmekle birlikte; şehirleşmenin fazla olduğu Marmara ve yağışın bol olduğu Karadeniz kıyılarında sel afetleri sık yaşanmaktadır.	Eğimli yamaçlarda kar kütlelerinin yuvarlanarak büyümesiyle meydana gelir. Eğimin ve kar yağışının fazla olduğu Doğu Anadolu çığların yoğun olarak görüldüğü bir yerdir.
ORMAN YANGINI	
Yıldırım düşmesi ya da kuru otların yüksek sıcaklık nedeniyle tutuşması bazen de insanların yaptığı hatalar sonucu meydana gelir. Ülkemizde orman yangınları genellikle yaz aylarında Akdeniz ve Ege kıyılarında yaz aylarının kurak geçmesi nedeniyle sıkça görülür.	

ÇEVRE SORUNLARI

İnsanlar doğal çevreden yararlanırken bazen çevreye zarar verirler ve doğal dengeyi bozarlar. Doğal dengenin bozulmasıyla da çevre sorunları ortaya çıkar.

HAVA KİRLİLİĞİ	SU KİRLİLİĞİ
Ulaşım araçları, elektrik santralleri, sanayi faaliyetleri, binalarda ısınma amaçlı kullanılan yakıtlar hava kirliliğinin başlıca nedenidir.	Termik santraller, gübreler, kimyasal ilaçlar, sanayi atıkları, toprak erozyonu su kirliliğinin başlıca nedenleridir.
GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİ	TOPRAK KİRLİLİĞİ
Ulaşım araçları, iş makineleri, sanayi kuruluşları, yüksek sesle müzik yapılan eğlence yerlerinden yayılan ses, kalabalıkların uğultusu, yüksek sesle konuşan ve bağırان insanlar gürültü kirliliğine sebep olur.	Sulardan toprağa karışan maddeler, hava yoluyla gelen maddeler, tarım alanlarında kullanılan ilaç ve gübrelerden kaynaklanan kimyasal maddeler, çöpler ve atıklar toprak kirliliğine neden olur.
EROZYON	
Su veya rüzgâr gibi dış etkenlerin toprak örtüsünü aşındırarak başka alanlara taşınmasıdır. Erozyonla değerli ve verimli toprak kaybedilir. Ormanların yok edilmesi, aşırı otlatma gibi insan faaliyetleri de erozyonun etkilerini artırır.	

KONU 5: DOĞAL AFETLERİN ETKİLERİ

Doğal afetler ülkemizde büyük can ve mal kayıplarına sebep olmaktadır. Bütün bunların yanında doğal afetler sonucu yaşanan acı olaylar toplum hayatında derin izler bırakır. Bu izleri kimi zaman türkülerde kimi zaman hikâyelerde kimi zaman da şiirlerde görürüz.

DEPREMİN ETKİLERİ	SELİN ETKİLERİ
En fazla can ve mal kaybına neden olan doğal afettir. İnsanlar depremde aile bireylerini veya arkadaşlarını kaybedebilir. Depremden yaralı olarak kurtulan kişiler sakat kalabilir. Bu nedenle deprem, depremi yaşayan insanların ruh ve beden sağlığı üzerinde uzun yıllar süren etkiler bırakabilir.	Ülkemizde sık görülen doğal afetlerden biridir. Sel, can ve mal kaybına sebep olmaktadır. Konutlar ve iş yerleri sel sonucu zarar görebilir. İnsanlar sel suları boşaltılana kadar konutlarında yaşayamaz, işe gidemez. Ekili olan tarım alanları ve seralar aşırı yağışla beraber sel suları altında kalır.
ÇİĞİN ETKİLERİ	HEYELANIN ETKİLERİ
Çiğın kara yolları üzerine düşmesi sonucu yollar kapanır. İnsanlar işlerine, öğrenciler okullarına gidemez. İş ve okul hayatı bu durumdan olumsuz etkilenir. Çiğ, can ve mal kaybına sebep olabilir.	Heyelanın yerleşim birimlerinde veya yol güzergâhında meydana gelmesi sonucunda insanlar toprak altında kalarak yaşamlarını kaybedebilir. Heyelan sonucunda konutlar toprak altında kalabilir, kısmen veya tamamen kullanılamaz hâle gelebilir. Heyelan sonucunda kara ve demir yolları kapanabilir ve ulaşım aksayabilir.

